

ciga, ...» Matije Trošta leta 1588. Jakob Andreae je bil kancler tübingške univerze, prošt evangelijske cerkve v Württembergu in zvest osební Trubarjev prijatelj. Sledijo kronološko Trubarjevi predgovori in predgovori ostalih protestantskih piscev. V predgovoru prve slovenske knjige je Trubar dajal le napotila, kako se slovensko bere.

V predgovoru k »Ta prvi deil tiga noviga testamenta« leta 1557 je Trubar predstavil jezikovni prostor, kateremu je prevod namenjen. Našteva Kranjsko, Spodnjo Stajersko, Koroško, Kras, Istro in Slovensko marko. Nemškemu prostoru je povedal, da slovensko in hrvaško ljudstvo hudo trpita zaradi turške nevarnosti in zaradi pomanjkanja duhovne tolažbe. Ubogi Slovenci in Hrvati ne vedo veliko o pravi veri in so o njej tudi slabo poučeni, ker knjig o teh rečeh, ki so le v tujih jezikih, ne morejo brati, obenem pa je tudi veliko pomanjkanje pravih pridigarjev. Trubar piše tudi o razširjenosti hrvaškega jezika, ki zajema Hrvaško, Dalmacijo. »hrvaško pa govorijo tudi mnogi Turki« in kakor je slišati, govorijo in pišejo v tem jeziku celo v Carigradu. Povedal je tudi, da Kranjci in Slovenci hrvaščino za silo razumejo, veliko slabše pa češčino in poljščino. Tudi Hrvatje nimajo Svetega pisma in katekizma v svojem jeziku. V tem pregovoru je Trubar pojasnil namen nemškega predgovora: da bodo oblasti, superintendenti in tiskarji, ki ne razumejo slovenskega jezika, videli, da ne tiska nič nepotrebnega ali celo krivoverskega in prevratniškega, temveč le to, kar služi spoznanju in slavi Boga in razširjanju prave krščanske vere.

Predgovor k Drugemu delu novega testamenta leta 1560 je Trubar posvetil kralju Maksimilijanu, kasnejšemu cesarju Maksimilijanu II. Predgovor k registru dotlej natisnjenih slovenskih in hrvaških knjig leta 1561 je posvetil Hansu Ungnadu, glavnemu mecenu slovanske tiskarne v Urachu. Objavljeno je tudi pismo Hansa Ungnada nemškim knezom, v katerem opisuje verske razmere med južnimi Slovani, predstavlja načrt dela tiskarne in prosi nemške kneze za finančno podporo tiskarni. Predgovor knjige »Articuli oli deill, te prave stare vere kerszhanske« leta 1562 je Trubar posvetil württemberškemu vojvodi Krištofu. Krištof je za slovensko reformacijo pomembna osebnost, saj je nudil zatočišče Trubarju, sprejel Ungnada in Vergerija ter dopustil ustanovitve slovanske tiskarne v Urachu. Trubar je v tem predgovoru opisal verske razmere na Kranjskem ter odnose med katoliško in protestantsko cerkvijo. Prevod augsburške veroizpovedi naj bi pomagal premagati nevednost ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva v verskih stvareh. Predgovor h glagolskemu in cirilskemu katekizmu leta 1561 je Trubar ponovno posvetil kralju Maksimilijanu, kakor tudi predgovor k hrvaškemu Novemu Testamentu leta 1562/63. Ta predgovor je poleg predgovora k »Ta celi Novi Testament« leta 1582, ki je bil posvečen vojvodi Ludviku württemberškemu, najdaljši Trubarjevih nemških predgovorov. Oba predgovora sta poskušala slovensko in hrvaško ljudstvo približati Evropi. Predgovor k cirilski Postili leta 1563 je posvečen Albrehtu Brandenburškemu.

V predgovoru k »Ta Celi Novi Testament« leta 1582 je Trubar izrazil zadovoljstvo, da so tudi v njegovi domovini, kljub ogroženosti s strani Turkov in papeža, v slovenskem jeziku natisnjeni katekizmi in pesmarice in da je drugič natisnjen tudi »Ta celi Novi Testament« in druga dela. Predstavil je pomen slovenskih del in poudaril, da so vse pravoverne. Poudaril je tudi, da vlada v evangelijski cerkvi v njegovi domovini enotnost in da ni sporov med različnimi sektami. Prav tako pa je tudi izrekel priznanje in zahvalo württemberškim knezom, ki so podpirali in pospeševali slovenske, cirilske in hrvaške tiske ter prevajanja v te jezike.

Trubarjevi nemški predgovori in pisma v nemškem jeziku predstavljajo velik del njegovega ustvarjalnega opusa. V pričujočem delu objavljeni Trubarjevi predgovori skupaj z nemškimi predgovori ostalih slovenskih protestantskih piscev in uvodnimi študijami Oskarja Sakrauskega že sami po sebi predstavljajo določeno zaokroženo predstavitev slovenske reformacije in njeno povezanost z nemškim prostorom, obenem pa so nenadomestljiv pripomoček za nadaljnji poglobljeni študij zgodovine slovenske reformacije kot dela evropske reformacije.

Vinko Rajšp

**Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890. Herausgegeben von Friedrich Edelmayer et al. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophische-Historische Klasse, Historische Kommission, 1990. 245 strani. (Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Erste Abteilung. Scriptores ; 13)**

Slavnostni obredi, v našem primeru kraljevski, so bila zapletena dejanja. V njih je vključena vrsta umetniških in verskih prvin ter simbolike, zlasti tiste, ki naj bi zagotavljala trajnost določenih družbenih odnosov in institucij. Na simbolni ravni lahko razlikujemo njihovo dvojnost: samo ceremonijo-kronanje, ki je stvar konvencije dolo-

čene družbene skupine in ima predvsem svoj zunanji-vizualni učinek, ter tisto raven, ki nam odgovarja na vprašanje, kaj samo kronanje predstavlja — simbolizira. Predvsem iz praktičnih in ne znanstvenih razlogov je bila posvečena velika pozornost v preteklosti prav ceremonialnim oblikam, ne pa njihovim vsebinam. Šele v zadnjih desetletjih so nastale številne raziskave, ki so bile usmerjene v analizo ceremonialnih oblik, preko njih pa v osvetlitev družbenega stanja in njene strukture v nekem določenem obdobju. Z rezultati teh raziskav ceremonialne zgodovine nas v uvodni študiji pričujoče objave vira seznanja K. Vocolka. Pri tem se omejuje na historiografijo Nemčije, Avstrije, Češkoslovaške in Madžarske, kar je glede na naslov in vsebino objavljenega vira povsem razumljivo. Avtor ugotavlja, da je bilo polje tovrstnega zgodovinarskega raziskovanja zelo zanemarjeno v slednjih dveh državah (tudi iz ideoloških razlogov), v prvih dveh pa so posvečali tej problematiki veliko več pozornosti. Cela vrsta zgodovinarjev se je ukvarjala s specialnimi vprašanji slovesnosti in posameznimi epizodami iz življenja fevdalnih odličnikov: z rojstvom in krstom, s potovanji, porokami, smrtjo in pokopavanjem. V ta kontekst sodijo tudi razprave o dednem poklonu in seveda o kronanjih v cesarstvu in kraljestvih. Na to se navezujejo razprave in raziskave o insignijah, njihovi zgodovini, njihovem simbolnem pomenu in njihovem duhovno zgodovinskem ozadju (še prav posebej o cesarski kroni in pripadajočih insignijah), o kronskem redu, pa o pravno zgodovinskem pomenu in ustavno-pravnem smislu »krona«. Pomembna vprašanja, ki se v tej povezavi obravnavajo, pa zadevajo še volitve kraljev in cesarjev ter nasledstveno pravo.

Vsa kronanja imajo svojo predzgodovino in tako tudi kronanje Maksimilijana II. O tem nas seznanja prispevek F. Edelmayerja. S predstavitvijo interesov cesarja Karla V. in njegovega brata, kasnejšega cesarja Ferdinanda I., spoznamo merjenje moči, politične igre in taktike obeh bratov tako znotraj habsburške hiše kot zunaj nje. V desetletjih pred kronanji Maksimilijana sta skušala glavna protagonista v cesarstvu zagotoviti vsak svojemu sinu nasledstvo na prestolu. Od tega je bilo namreč odvisno, katera družinska veja — španska ali avstrijska — bo nadaljevala cesarsko pot. Družinska pogajanja, ki so se sprevrgla tudi v odkrita medsebojna nasprotovanja, pa so vendarle bila toliko koordinirana, da se v borbo za cesarski prestol ni mogla vključiti nobena tretja stran. Poleg »posteljne« politike, ki so jo Habsburžani znali zelo spretno voditi, sta morala brata v medsebojnih pogajanjih upoštevati tudi interese deželnih in državnih stanov ter volilnih knezov in ves politični, konfesionalni in vojaški položaj, ki je bil s tem povezan. Na koncu je zmagala avstrijska linija Ferdinanda I. Njegov sin Maksimilijan II. je bil nagrajen v enem letu kar s tremi kronami: v Pragi 20. septembra 1562 s češko, v Frankfurtu 24. novembra 1562 z rimsko in v Bratislavi 8. septembra 1563 z ogrsko. Na simbolni ravni je bila najdragocenejša krona rimskega kralja. Tistemu, ki je imel to krono, je bila praviloma zagotovljena tudi cesarska. V kronanju je tako moč videti tudi soglasje določenih družbenih skupin o tem, kdo bo vladar.

Po kratki predstavitvi pisca Hansa Habersacka (K. Vocolka), ki je bil dvorni sekretar in svetnik nadvojvode Ferdinanda (Maksimilijanovega brata), sledi razprava o opisu kronanj, kot jih je zapisal Habersack. V tem prispevku nas H. C. Mandlmayer seznani z vsebino posameznih kronanj. Bralca opozori na nekatere poudarke v objavi vira in na pristop Hansa Habersacka do opisa kronanj, hkrati pa kombinira svoj prikaz z drugimi viri, ki se navezujejo na objavo vira. S tem ne dobimo samo sumarni vsebinski presek objavljenega vira, ampak tudi vpogled v dogajanje tistega časa, o katerem pa Habersack ne piše. Pri tem bi opozorili na ohranjena spisa o kronanju Maksimilijana v Frankfurtu in o prihodu turškega poslanstva na to kronanje, ki ju hrani ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica. Morda bi analiza teh dveh spisov in njuna primerjava s Habersackovim ponudila nekatera dopolnila.

Rokopis Hansa Habersacka se je ohranil v petih primerkih, ki se med seboj ločijo le v niansah. Za objavo v tej knjigi je bil vzet tisti primerek, ki ga je avtor posvetil kralju in kasnejšemu cesarju Maksimilijanu II. Po natančnem opisu rokopisa (K. Vocolka), okrajšavah in edicijskih opozorilih sledi sama objava vira. Habersackov spis niza pred nas dogodke tekoče in neproblemsko. Predvsem se omejuje na glavne dogodke in državne aktivnosti: prihode in sprejeme kralja, kraljice in njunega spremstva v posameznih mestih, sprejeme in vlogo velikih svetnih in cerkvenih knezov, bankete, obede, sama kronanja, turnirje, lov, konjske dirke itd. Med imeni udeležencev slavnosti srečamo tudi predstavnike iz Štajerske, Koroške in Kranjske, ki pa niso imeli kakšnih posebnih vlog in pomena na dvoru ali okoli njega. Bili so uradni predstavniki notranjeavstrijskih dednih dežel, ki so se udeleževali vseh aktivnosti, zvezanih s posameznim glavnim dogodkom — kronanjem.

Na koncu knjige je poleg krajevnega registra zanimiv in koristen prozopografičen seznam. Vsaka oseba, omenjena v viru, je na tem mestu »dešifrirana«. Če je bilo le možno, sta pri vsakem imenu in priimku navedeni življenjski letnici, nato pa navedba staršev, žene ali žená ter funkcije, ki jih je posameznik opravljal. S tem je

omogočen vpogled v krog oseb, ki so bile udeležene pri kronanjih, hkrati pa tudi vpogled v družinsko prepletenost plemstva.

Izdajatelj viira v svojih uvodnih prispevkih sam vir ne izčrpa, popolnoma razgradijo in razložijo, ampak ga postavijo v zgodovinski okvir in bralcu ponudijo podlago za kakovostno branje samega viira. Uvodni prispevki, temelječi in obogateni z napotki na specialne razprave (na koncu uvodnih razprav je seznam virov in zelo bogat seznam literature), nam ponujajo temeljno razumevanje problema in nam omogočijo, da skupaj z branjem viira obogatimo svoje védenje in razumevanje dvorne kulture oziroma kulture gospostva, njeno idejno in simbolno raven.

Vasko Simoniti

**Ferdo Gestrin, Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem.** Ljubljana : Slovenska matica, 1991. 313 strani.

Gospodarstvo (obrt, trgovina, denarništvo...) predstavlja pravzaprav nič kaj čustven svet. Tako je bilo pred stoletji in tako je danes. Zaradi hladnosti in odsotnosti čustev se nam zdi ta svet strog in pust, pa vendar je hkrati izredno živ, stalno v gibanju, poln izzivov, rizika, negotovosti, mnogokrat nepredvidljiv, poln zunanjih (politika, vojna, roparstvo...) in notranjih (cene, carine, mitnice, prehodnost cest...) ovir in pasti. Ob vsem tem dobi to polje človekovega delovanja razsežnost avanturizma, ki je zvezan s pogumom in raziskovanjem ter končno s finančnim uspehom ali neuspehom. Prav od slednjega pa je usodno odvisna tista družbena nadstavba, ki daje celotni družbi njeno duhovno razsežnost (kultura, umetnost, znanost). Ta je dobila v 16. stoletju svoj polet in je zaznamovala zgodovino Slovencev vse do danes. Podlaga poletu pa je bil vzpon blagovno-denarnega gospodarstva, ki je družbo razslojeval na vsej njeni vertikali, odpiral njeno prehodnost, jo vznemirjal, jo postavljaj pred nova obzorja in vprašanja ter ji vzbujal dvome. S temi vprašanji in problemi nas seznanja knjiga Ferda Gestrina, ki obravnava zgodnji kapitalizem na Slovenskem v časovnem loku stotih let — od njegovih začetkov konec 15. stoletja, ob njegovem vzponu v 16. stoletju in končno zastoji ob prelomu šestnajstega v 17. stoletje.

V 16. stoletju se je začelo zgodovinsko dogajanje prevešati v proces svetovnega zgodovinskega razvoja. Poleg največje »industrije« človeštva — poljedelstva, so se pojavljale nove proizvodne panoge — neagrarne panoge (založništvo, manufaktura). Radovednost in drznost ter politični interes so vodili v odkrivanje novih svetov, kar je privedlo do zmage nad odprtimi morji in s tem do postavitve temeljev svetovnim prometnim povezavam. Razvoj, ki je začel prehod v smeri zgodnjega kapitalizma (porast trgovskega kapitala, njegoa akumulacija in investicija), je svet »pomajšal«. V zahodni in jugozahodni Evropi se je začela neusmiljena gospodarska tekma, seveda s tekmo na polju politike, ki je imela globalne posledice. Gospodarski in politični interesi, ki so potekali vzporedno ali prehitevali eni druge, so ustvarjali družbene konflikte v posameznih državah ali pokrajinah, prav tako pa tudi konflikte med njimi samimi. Spremenjena razmerja družbenih sil so rezultirala v kmečkih vojnah in uporih, verskih gibanjih in vojnah. Reformirala se je vojska in s poskusi centralizacije oblasti so se zaostrila nasprotja med vladarjem in stanovi. Vzporedno se je širil humanizem iz Italije v evropski prostor. Človek in svet sta postajala središče in predmet zanimanja, srednjeveška sholastika se je umikala, znanost se je osvobajala vplivov religije, kultura in umetnost sta dobili ustvarjalni zamah, naraščalo je izobraženstvo, razvila se je filozofska in politična misel, veljavo je dobil tisk. V odnosu na teokratsko oblast, ki je obvladovala velik del Balkana in se je zaradi tega potapljala celotna regija v duhovno različnost in materialno zaostalost, je vladal v Evropi katoliškega in protestantskega sveta navidezni kaos, ki pa je dejansko generalno ustvarjalni nemir med vsemi družbenimi sloji. Razvoja v pretežnem delu Evrope ni bilo več moč ustaviti.

Praktično vsak model družbenega življenja, ki se je odvijal po letu 1600, je imel svoje korenine v transformaciji evropskega gospodarstva 16. stoletja. Ta transformacija, ki je obsegala pretežni del agrarnega področja in je zajela, seveda drugače, tudi mesta, je potekala tako, da je prišlo v odnosu do srednjeveške družbe do velikega preobrata. Srednji vek se je prevesil v novi vek. Ne da bi se spuščali v detajle, lahko v tem obdobju prepoznamo tri vrste zgodnjega kapitalizma: na področju agrara, trgovine in »industrije«. Za vsa tri med seboj tesno povezana področja je bilo pomembno, da so ostajale mezde širokih mas, vključenih v ta gospodarski vrtnec, cel čas skorajda na istem nivoju. Življenjski standard se je zniževal, obseg gospodarskih dejavnosti pa povečeval in s tem tudi profiti tistih, ki so vodili gospodarski utrip. S tem povezana t.i. »inflacija profita« je postala vzvod razvoja zgodnjega kapitalizma. Seveda ni šel ta razvoj povsod enako premočrtno, vendar pa je bil vsaj tolikšen, da lahko povsod